

Zahidə RZAYEVA
*Kitabxana resursları və informasiya
axtarış sistemləri kafedrasının dissertantı*

**AMEA-nın MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANASINDA
İNFORMASIYA AXTARIŞ SİSTEMLƏRİNİN FORMALAŞMASI
(1970-80-ci illər)**

Müasir informasiya cəmiyyətində elmin, təhsilin, mədəniyyətin və istehsalın inkişaf səviyyəsi, məlumat axınının artımı, oxucuların məlumat tələbatının mürəkkəbləşməsi elmi kitabxanaların fəaliyyətinin daim təkmilləşməsinə tələb edir. Belə elmi kitabxanalardan biri də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının əsas struktur vahidlərindən olan, 85 illik fəaliyyəti dövründə ölkənin ən iri kitabxana-informasiya müəssisələrindən birinə çevrilərək elmin inkişafında, elmi kadrların yetişdirilməsində əvəzsiz rol oynayan Mərkəzi Elmi Kitabxanadır. Elmlər Akademiyası sistemində və digər elmi müəssisələrdə aparılan elmi-tədqiqatların analitik-informasiya təminatı, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, kitabşünaslıq, kitabxana fondlarının konservasiyası və bərpası, kitabxana-biblioqrafiya proseslərinin avtomatlaşdırılması, müasir informasiya texnologiyasının istifadəsi və tətbiqi sahəsində fəaliyyət göstərən MEK elmi müəssisə kimi Milli Elmlər Akademiyası sisteminin baş kitabxanasıdır.

AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası Azərbaycanın görkəmli ziyalıları tərəfindən təşkil edilmiş “Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbü Cəmiyyəti” nəzdində yaradılmışdır. Bu Cəmiyyətin nəzdində yaradılan “Biblioqrafiya bürosu” MEK-nın təşəkkülü üçün ilkin baza olmuşdu. Cəmiyyətin ilk iclaslarının birində kitabxananın yaradılması haqqında məsələ qaldırılmış, qərar qəbul edilmiş və rəsmi fəaliyyətə başlamışdır. Məhz bu illərdə kitabxananın 300-350 nüsxə kitab fondu vardı.

XX əsrin 70-80-ci illərində böyük öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi və qayğısı sayəsində Azərbaycan elmi böyük nailiyyətlər qazanmışdır. Bu dövrdə elmə ayrılan maliyyə vəsaiti və SSRİ Elmlər Akademiyası tərəfindən ayrılan digər ayırmalar xeyli çoxalmışdı. Azərbaycan hökumətinin qarşısında yeni elm mərkəzlərinin yaranması, Milli Elmlər Akademiyasının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kadr potensialının gücləndirilməsi vəzifəsi qoyulmuşdu. Görülən tədbirlər nəticəsində ali məktəblər də daxil olmaqla elmi müəssisələrin sayı 142-dən 151-ə, o cümlədən elmi-tədqiqat institutları və onların filiallarının sayı 73-dən 85-ə çatmışdı. Elm sahələrində çalışan elmi işçilərin sayı 17 min nəfərdən 32,3 min nəfərə, elmlər doktorlarının sayı 1,8 dəfə artaraq 1186 nəfərə, elmlər namizədlərinin sayı isə 1,7 dəfə artaraq 8905 nəfərə çatmışdı (4, 34).

Bu illərdə AMEA xüsusilə çiçəklənmə dövrünü yaşayırdı. Akademiyanın apardığı fundamental elmi-tədqiqat işləri SSRİ miqyasında yüksək qiymətləndirilmiş, bir çox elmi-tədqiqat işləri isə beynəlxalq arenaya çıxmağa müvəffəq olmuşdu. Təkcə 1970-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında 30 elmi müəssisə, o cümlədən 22 elmi-tədqiqat institutu, 3,3 min elmi işçi, o cümlədən 209 elmlər doktoru, 1311 elmlər namizədi fəaliyyət göstərirdi. Akademiyanın 54 həqiqi və 41 müxbir üzvü var idi (4, 35).

70-80-ci illərdə AMEA-nın mühüm elmi bazası olan Mərkəzi Elmi Kitabxananın işində də canlanma baş vermiş, elmi kitabxana nəinki respublikanın, həmçinin SSRİ-nin ən böyük elmi kitabxanaları səviyyəsinə yüksəlmişdi. Məhz bu dövrdə akademiyanın kitabxanası yeni binaya köçürülmüş, müasir avadanlıqlarla təmin edilmiş, yeni kitabxana texnikası ilə təchiz edilmişdi. Öz fəaliyyətində kitabxana işi sahəsində baş verən yenilikləri dönmədən öz işinə tətbiq edən, yeni kitabxana texnologiyası ilə zənginləşən, kitabxana xidmətinin müasir problemlərindən bacarıqla istifadə edən kitabxana tamamilə yeni tipli elmi-informasiya müəssisəsinə çevrilmiş, yüksək ixtisaslı akademiya oxucularının ən çox istifadə etdiyi bir elm xəzinəsinə çevrilmişdi.

AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası həm respublikamızda, həm də SSRİ miqyasında ilk dəfə olaraq akademiya kitabxana şəbəkəsini mərkəzləşdirməyə nail olmuşdu. Məlum olduğu kimi, o dövrdə SSRİ miqyasında ilk növbədə kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi ideyası irəli sürülmüş, bu işi həyata keçirmək üçün Rusiyanın bir neçə rayonunda eksperiment aparılmışdı. Azərbaycanda mərkəzləşdirmə işinə 1974-cü ildən başlandı. Tamamilə yeni və mürəkkəb bir proses olan mərkəzləşdirməni həyata keçirmək ciddi təşkilatçılıq və elmi-metodik hazırlıq işi tələb edirdi. Bununla belə, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası onu həyata keçirərkən bir sıra çətinliklərlə üzləşsə də, bu mürəkkəb prosesi yerinə yetirməyə hazır olduğunu nümayiş etdirdi. Bir tərəfdən akademiyanın ayrı-ayrı institutları, laboratoriyaları və digər qurumları kitabxanaların mərkəzləşməsinin əleyhinə çıxırdılar, digər tərəfdən, mərkəzləşməni aparmaq üçün mühüm elmi-metodik məsələləri həll etmək çətinlik törədirdi. Vəsaitin çatışmazlığı da işin sürətli təşkilinə mane olurdu. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, mərkəzləşmə işinə ciddi hazırlıq görmüş Mərkəzi Elmi Kitabxana qısa bir müddət ərzində bu işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəldi. Mərkəzləşmə 1972-ci ildə başlandı və 1976-cı ildə başa çatdırıldı. Bir-birindən ayrılıqda fəaliyyət göstərən kitabxana şəbəkəsinin bazası əsasında vahid kitab fonduna, kadr potensialına, ştata, yeniləşdirilmiş və möhkəmləndirilmiş maddi-texniki bazaya malik olan, oxuculara xidməti yüksək səviyyədə təşkil etməyə qadir olan vahid kitabxana kompleksi meydana gəldi. Bu sistemə akademiyanın 24 elmi-tədqiqat institutunun və digər qurumlarının kitabxanaları daxil edildi. Mərkəzləşmiş vahid kitabxananın fondunda 3 milyon nüsxəyə qədər kitab var idi. Kitabxana fondunun sistem daxili mərkəzləşdirilmiş qayda-

da komplektləşdirilməsi fondun gələcək inkişafı üçün geniş perspektivlər açmışdı. Kitabxana fondunun idarə edilməsinə vahid sistemli prinsipin tətbiqi onun məqsədyönlü komplektləşdirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmışdı. Fondun tərkibinin keyfiyyətə təkmilləşməsi, dünya elmi-texniki fikrinin son nailiyyətlərini əks etdirən əsərlərlə və dövrü mətbuatla tamamlanması oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin yeni əsaslarla qurulmasını təmin edirdi. Kitabxanaların yanında təşkil edilmiş komplektləşdirmə şuraları mərkəzləşmiş kitabxana şəbəkələrinin komplektləşdirilməsi üçün plan tərtib edirdi. Komplektləşdirmə planında hər bir kitabxananın profili, oxucuların sorğu və tələbatı, elmin müasir inkişaf istiqamətləri nəzərə alınır.

Cari və retrospektiv komplektləşdirməni ardıcıl olaraq aparmaq məqsədi ilə Mərkəzi Elmi Kitabxananın yanında komplektləşdirmə şurası yaradılmışdı. Bu şura ilk dəfə olaraq bütün akademiya kitabxana şəbəkələrinin komplektləşdirilməsini həyata keçirirdi. Yarandığı ilk günlərdən şuranın işinin səmərəliliyi və effektivliliyi aydın oldu. Akademiya kitabxanalarının komplektləşdirmə işi keyfiyyət və kəmiyyət baxımından xeyli yaxşılaşdı və təkmilləşdi. Təkcə 1984-cü ildə AMEA-nın kitabxana sisteminə 96 min 141 nüsxə yeni ədəbiyyat daxil olmuşdu. Bunlardan 58.918 nüsxəsi Mərkəzi Elmi Kitabxananın, 37.223 nüsxəsi isə fəaliyyətlərindəki kitabxanaların fondlarına verilmişdi. Mərkəzləşmə nəticəsində Mərkəzi Kitabxananın maliyyə vəziyyətinin sabitləşməsi kitabxana fonduna xarici dillərdə ədəbiyyat alınmasını xeyli yaxşılaşdırmışdı. Hər il kitabxanaya daxil olan ədəbiyyatın 10-12 faizini xarici dillərdə kitablar təşkil edirdi. Bu isə öz növbəsində alimlərə dünya elminin və texnikasının son nailiyyətləri ilə tanış olmaq imkanı verirdi (4, 22).

1970-80-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində baş verən müsbət keyfiyyətlərdən biri də beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkili olmuşdur. Kitabxana zəngin və məzmunlu mübadilə fondu yaratmağa müvəffəq olmuşdu ki, bu da respublikamızın kitab sərəvətini dünyanın ən böyük kitabxanalarına göndərməyə imkanlar yaratmışdı. Belə ki, 70-ci illərin axırlarında kitabxana dünyanın 50 ölkəsinin 570 müəssisəsi ilə kitab mübadiləsi edirdi. Bunların arasında 28 elmlər akademiyası, 120 universitet və institut, 29 milli kitabxana, 209 kitab ticarəti müəssisəsi, 23 nəşriyyat və firma, 27 muzey və başqa müəssisələr var idi. 1984-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 10615 nüsxə xarici nəşr daxil olmuşdu. Kitabxana respublikamızda ən çox dövrü nəşrlər, xüsusilə elmi, elmi-texniki jurnallar alan müəssisə idi. Təkcə 1984-cü ildə kitabxana 1246 adda xarici jurnal almışdı. Kitabxananın dövrü mətbuat və jurnal fondu respublika alimlərinə dünya elminin son nailiyyətləri ilə tanış olmaq imkanı verirdi ki, bu da elmi ictimaiyyət tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilirdi. Kitabxananın xarici ədəbiyyat fondunun ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi nəticəsində bu fond respublikanın kitabxanaları içərisində ən böyük fonda çevrilmişdi. 1986-cı ildə bu fonda 1 milyon nüsxədən artıq ədəbiyyat toplanmışdı (4, 122).

Milli Elmlər Akademiyasının kitabxana şəbəkəsinin mərkəzləşməsi, qısa müddət içərisində oxuculara xidmət işinin yenidən qurulmasında, keyfiyyətcə yaxşılaşmasında və səmərəliliyinin artırılmasında özünü göstərdi. Əgər mərkəzləşmədən əvvəl - 1974-cü ildə kitabxananın 18 min oxucusu var idisə, 1984-cü ildə onların sayı 38 min 800 nəfərə çatmışdı. Oxuculara kitabxana xidməti sahəsində həyata keçirilən yeni qabaqcıl iş üsulları oxucuların kitabxanaya gəlişinə müsbət təsir göstərmiş, elmi-tədqiqat institutlarının elmi işçilərinin əksəriyyəti kitabxanadan istifadə etməyə başlamışdılar. Elmi tədqiqat institutlarının 23 min 601 nəfər elmi işçisi Mərkəzi Elmi Kitabxananın oxucularına çevrilmiş, kitab fondundan istifadə etməyə başlamışdılar. Görülən işlərin nəticəsində 1984-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanada və onun filiallarında oxuculara 3 milyon 184 min 868 nüsxə kitab verilmişdi. Bunların 1 milyon 768 min nüsxəsi Mərkəzi Kitabxananın payına düşürdü. Kitabxana oxucuların sorğularını ödəmək və öz fondlarında olmayan kitabları əldə etmək üçün KAA-dan geniş surətdə istifadə edirdi. 1984-cü ildə SSRİ-nin 1870, xarici ölkələrin 27 kitabxanası ilə əlaqə yaradılmış, onlardan 13.050 nüsxə ədəbiyyat alıb oxuculara verilmişdi (4, 120).

Mərkəzləşmə illərində akademiya kitabxanasında meydana gələn formalaşan və demək olar ki, oxuculara kitabxana xidmətinin təşkilində mühüm mərhələ hesab edilən elmi-texniki informasiya xidmətinin yaradılması olmuşdur. Uzun illərdən bəri elmi-texniki informasiya xidmətinə həyata keçirməyə çalışan kitabxana bu işin formalaşmasına 60-cı illərin axırlarından başlamış, ardıcıl olaraq iş aparmış, təcrübə qoymuş, nəhayət, 1973-cü ildə oxuculara informasiya xidməti işini müvəffəqiyyətlə həyata keçirən elmi-texniki informasiya xidmətinə yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Mərkəzi Elmi Kitabxana 1976-cı ildən isə respublikada ilk dəfə olaraq bu sistemi qismən də olsa avtomatlaşdırmağa başladı. 1980-1984-cü illərdə akademiya kitabxanası bu sistem vasitəsilə 300 elmi problem üzrə 289 elmi-tədqiqat laboratoriyasının 3000-ə qədər elmi işçisini müntəzəm olaraq cari informasiya ilə təmin etmişdir. Bu dövrdə respublikamızda elmi ədəbiyyatı təbliğ etmək üçün MEK-də ilk sərgi salonu təşkil edilmişdi. Bu salon oxuculara xidmət etmək üçün vaxtaşırı olaraq daimi yeni kitablar sərgisi və müxtəlif elm və bilik sahələrinə aid tematik sərgilər təşkil edirdi. Təkcə 1984-cü ildə bu salonda 25 tematik sərgi, yeni ədəbiyyat haqqında 65 informasiya sərgisi təşkil edilmişdi. Bir il müddətində bu sərgilərdə 7717 nüsxə ədəbiyyat nümayiş etdirilmişdi. Mərkəzi Kitabxana, həmçinin ayrı-ayrı elmi müəssisələrdə də sərgilər təşkil etməyə başlamışdı. 1980-84-cü illərdə elmi müəssisələrdə 92 tematik sərgi təşkil edilmişdi. Müəssisələrdə təşkil edilən tematik sərgilər kitabxana oxucularının sayının çoxalmasına və kitab verilişinə olduqca müsbət təsir göstərirdi (4, 32).

Göstərilən illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həyatında baş verən böyük inkişaf və tərəqqi kitabxananın işinə də müsbət təsir etmiş,

kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmlənmiş, yeni bina və avadanlıqla təchiz edilmişdi. Bu dövrü kitabxananın həyatında yeni inkişaf mərhələsi hesab etmək olar. Kitabxana məhz bu illərdə yeni ədəbiyyatla fasiləsiz və mükəmməl təmin olunmaqla, müasir avadanlıqdan istifadə edərək informasiya axtarış sistemlərini, kitab fondlarını yenidən qurmuşdu. Minlərlə kitablar qapalı otaqlardan çıxarılaraq kitabxana rəflərində işlək hala gətirilmişdi. Kitabxananın məlumat-biblioqrafiya aparatı, kataloq və kartotekaları yenidən təşkil və redaktə edilərək müasir tələbatlara cavab verə bilən operativ vasitəyə çevrilmişdi. Akademiyanın kitabxana sistemində elmi işçilərə və mütəxəssislərə xidmət etmək üçün 27 növ yardımçı kataloq və kartoteka yaradılmışdı (4, 45).

1974-cü ildə kitabxananın tarixində ilk dəfə olaraq Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya elmi-tədqiqat şöbəsi yaradılmış, kitabxanaya aspirant hazırlamağa icazə verilmişdi. Kitabxanada fəaliyyət göstərən bu şöbə kitabxanaşünaslığın və biblioqrafiyanın müasir problemlərinə dair tədqiqatlar aparmış, elmi məcmuələr nəşr etmiş, biblioqrafik göstəricilərin “Elm və mədəniyyət xadimləri” seriyasını yaratmışdı. Bu seriyadan akademiklərdən Y.Məmmədəliyevin, M.Qaşqayın, M.Nağıyevin, Ə.Quliyevin, M.Arifin və başqalarının biblioqrafiyaları buraxılmışdı.

AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının nəşriyyat fəaliyyətinin genişlənməsi respublikamızda kitabxanaşünaslığın, biblioqrafiyaşünaslığın, kitabşünaslığın və informasiyanın inkişafına müsbət təsir göstərirdi. Elmi-tədqiqat və biblioqrafiya şöbəsi ildə 20-30 çap vərəqi həcmində elmi əsərlər və biblioqrafik göstəricilər nəşr edirdi.

MEK 1970-80-ci illərdə də informasiya axtarış sistemlərini planlı şəkildə inkişaf etdirmək üçün bir sıra tədqiqat işləri aparmışdır. Məsələn: “MEK-nin hazırladığı biblioqrafik göstəricilərin istifadəsinin effektivliyinin öyrənilməsi”; “Kitabxananın soraq-biblioqrafiya aparatının (kataloq və kartotekaların) oxucular tərəfindən istifadəsinin effektivliyinin öyrənilməsi”; “MEK-nin təşkil etdiyi kitab sərgilərinin istifadəsinin effektivliyinin öyrənilməsi” və s. Kitabxana-biblioqrafiya, elmi-tədqiqat və elmi-metodik işlər sahəsində araşdırmaların nəticələri mətbuat səhifələrində dərc edilmişdir.

Bu dövrdə kitabxananın elmi əməkdaşları, akademiklər, MEA-nın Rəyasət Heyətinin üzvləri üçün “Xarici dövrü nəşrlərin kataloqu” (Təbii elmlər seriyası) hazırlanmışdır. Bununla yanaşı, kitabxananın elmi-texniki informasiya şöbəsi 21 elmi-tədqiqat institutunu araşdırılan 265-dən çox elmi problemlərlə bağlı informasiya ilə təmin etmişdir.

MEK-nin bütün şöbələrinin gördüyü işlərin keyfiyyətini artırmaq məqsədilə daim soraq-iformasiya xarakterli tədqiqat işləri aparılır və bu tədqiqatların nəticələri elmi məqalə halında çapa hazırlanır. Bu baxımdan həmin illərdə kitabxananın Elmi-Metodik Şurasında müzakirə edilmiş bir sıra məsələlər şöbələrdə aparılan tədqiqatların nəticələri əks olunmuşdur: “KAA-ın yeni şəra-

itdə təkmilləşməsi”, “Azərbaycan və rus dillərində MEK-ya daxil olan kitablar”, “Bibliografik informasiya bülletenin istifadəsinin effektivliyi”, “Azərbaycan xarici mətbuatda kartotekasının və göstəricisinin tərtib edilməsi təcrübəsindən”, “Oxucu borcları ilə mübarizə tədbirləri” haqqında Azərbaycan Elmlər Akademiyasının MEK-nın əməkdaşlarının müxtəlif məqalələr məcmuəsi və dövrü mətbuatda nəşr edilmiş məqalələrin toplanıb küll halında yenidən çap edilmişdi.

MEK-də ilk elmi-tədqiqat işi 70-ci illərdə “Azərbaycan Elmlər Akademiyasının kitabxanalarının fondlarından istifadə səmərəliliyi və onların kompleks elmlər üzrə oxucuların informasiya sorğularına uyğunluğu” mövzusunda işlənmişdir. Sonrakı illər alim və mütəxəssislərə göstərilən kitabxana-bibliografik xidmətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə kataloq və kartotekaların, ədəbiyyat fondlarının, həmçinin kitabxana tərəfindən nəşr edilmiş bibliografik göstəricilərin istifadə səmərəliliyinin öyrənilməsi elmi-tədqiqatların əsas istiqaməti olmuşdur.

Bu dövrdə kitabxananın Elmi-Metodik Şurasında müzakirə edilmiş bir sıra işlərin nəticələri “MEK-ya daxil olan xarici jurnalların toplu sistemli kataloqunun təşkili”, “Əlifba kataloqunda əlavə qeydlərin məhdudlaşdırılması yolları”, “Elmi bibliografiya şöbəsinin hazırladığı göstəricilərin vəziyyəti”, “Azərbaycan EA MEK-da biologiya təmayüllü alimlərə müqavilə ilə və müqaviləsiz bibliografik informasiya xidməti”, “Oxucu borcları ilə mübarizədə qarşıya çıxan problemlər və onların həlli yolları” və s. elmi-tədqiqat işinin bir qolunu təşkil etmişdir.

Həmin illərdə kitabxananın ədəbiyyatın elmi sistemləşdirilməsi şöbəsinin qarşısında mühüm əhəmiyyət kəsb edən bir vəzifə qoyulmuşdu. Bu vəzifə sistemli kataloqlardan istifadənin səmərəliliyinin öyrənilməsi ilə bağlı olmuşdur. Mövzunun tədqiqat obyektini sistemli kataloqdan istifadə prosesi və bu prosesin səmərəliliyinə təsir edən amillər kimi seçilmişdi. Tədqiqat işinin qarşısında bir sıra vəzifələr dururdu:

- Kataloqdan istifadənin səmərəliliyinə təsir edən amillərin öyrənilməsi;
- Sistemli kataloqun oxucuların elmi-məlumat, informasiya tələbatına uyğunluğunun aydınlaşdırılması;
- Sistemli kataloqun əlifba-predmet göstəricisindən istifadə edilməsi haqqında arayışlar, ümumiyyətlə, kataloqun vəziyyətinin öyrənilməsi.

Aparılan tədqiqat işi üç mərhələdə olub, böyük bir iş kimi uzunmüddətli həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Birinci mərhələdə şöbənin əməkdaşları sistemli kataloqların yanında növbətçilik edərək müşahidə aparmış, qeydlərini cəmləşdirərək müzakirədən keçirmişlər. Növbətçilik həftədə iki dəfə yarım iş günü olmaqla keçirilmişdir.

İkinci mərhələdə sorğu anketləri hazırlanaraq oxuculara paylanmışdır. Sorğu anketinə daxil olan suallara gələn cavabların nəticəsi müzakirə edilmişdir. Anketə aşağıdakı suallar daxil edilmişdir:

- Oxucunun maraqlandığı mövzu və onun sorğusu.
- Oxucuya kataloqun bölməsinin növbətçi tərəfindən təklif edilməsi.
- Əlavə materialların seçilməsi.
- Oxucunun tələbatının yerinə yetirilməsi keyfiyyəti.
- Oxucu haqqında məlumat (elmi dərəcəsi və s.).
- Sistemli kataloqun əlifba-predmet göstəricisindən oxucunun istifadə etməsi.
- Növbətçinin qeydləri.
- Oxucunun qeydləri və iradları.
- Tarix, növbətçinin adı, soyadı.

Üçüncü mərhələ bütün aparılan tədqiqatların yekunlaşdırılması, təhlili və nəticələrin müəyyən edilməsi mərhələsi olmuşdur. Nəticədə oxucular 4 irad və 5 təklif vermişlər. Ortaya çıxan nəticə göstərir ki, kataloqa aid tələblərin mövzusu və xarakteri oxucuların elmi tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır.

Sistemli kataloqdan istifadənin daha səmərəli imkanlarını öyrənmək üçün MEK-da ümumi anket sorğusu keçirilmişdir. Anket formasının nümunəsi belədir:

- 1) Oxucunun ixtisası
- 2) İş yeri
- 3) Elmi dərəcəsi, elmi adı
- 4) Tədqiqat problemi
- 5) Axtarışın konkret mövzusu
- 6) Axtarış zamanı istifadə olunan elm sahələri və mövzuların siyahısı
- 7) Sistemli kataloqda əks olunmuş ədəbiyyatla təmin olunma
- 8) Sistemli kataloqun qiymətləndirilməsi
- 9) Sistemli kataloqun əlifba-predmet göstəricisinin qiymətləndirilməsi
- 10) Rus və Avropa dillərində sistemli kataloqların yeniləşdirilməsinin məqsədəuyğunluğu haqqında sizin fikriniz və təklifləriniz-?
- 11) Kataloqun tərtib edilməsi haqqında sizin fikriniz-?
- 12) Arzu və təkliflər.

Bu anket formasından 120 ədədi oxuculara paylanmış və yalnız 94 anketə cavab alınmışdır. Anketləşdirmə zamanı MEK-nın sistemli kataloqlarına müraciət etmiş oxucu tələbnamələri haqqında məlumatlar toplanmış, kataloqun tərkibi və təşkili məsələlərinə dair suallara fikir bildirən oxucular iradlarını, arzu və təkliflərini də ifadə etmişlər.

Anketlərdə kataloqa müraciət edən oxucuların tərkibi, onların elmi dərəcəsi, ixtisas fəaliyyətinin xarakteri, təhsil səviyyəsi kimi məsələlərin öyrənilməsinə də diqqət yetirilmişdir.

Nəticə etibarilə MEK-nın sistemli kataloqlarından oxucuların istifadəsinin səmərəliliyinin öyrənilməsi məqsədi ilə aparılan tədqiqat zamanı ədəbiyyatın sistemləşdirilməsi şöbəsinin əməkdaşlarının növbətçilik üsulu ilə oxuculara xidməti zamanı apardığı müsahibələr, anketlərə verilən cavablar sistemli kataloqun rolunu və əhəmiyyətini qiymətləndirməyə əsas vermişdir.

Bütün bunlar bir daha təsdiq edir ki, 70-80-ci illərdə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası informasiya axtarış sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, kitabxana fondunun təşkili, komplektləşdirilməsi, qorunub saxlanması, xidmət işinin səmərəliliyinin yaxşılaşdırılması, kitabxananın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, elmi-tədqiqat və metodik işin inkişaf etdirilməsi sahəsində bir sıra uğurlar əldə etmişdir. Mərkəzi Elmi Kitabxana müasir dövrdə intensiv inkişaf edərək akademiyanın yüksək intellektual səviyyəyə qalxmasında, elmi potensialının formalaşması və təşəkkülündə mühüm rol oynayır. Dünya elmi fikrinin tarixi nailiyyətlərini əks etdirən, alimlərin təfəkkürünün bəhrəsi, Azərbaycan elmini yaşadan və inkişaf etdirən mənəvi xəzinə olan MEK-nın beynəlxalq əlaqələri alimlərin dünya elmi-texniki fikrinin nailiyyətləri ilə tanış olmasında və Azərbaycan elminin dünya miqyasında təbliğ edilməsi və yayılmasında mühüm vasitədir.

ƏDƏBİYYAT

1. *“Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // Azərbaycan. – 2007. – 24 aprel.*
2. Əliyeva-Kəngərli A., Hüseynova F. *Azərbaycan MEA MEK-da elmi-tədqiqat işləri: inkişaf tarixi, müasir vəziyyəti və perspektivləri // Elmi əsərlər. – B.: MEA MEK. – 2004. – VI buraxılış. – 138 s.*
3. Əliyeva-Kəngərli A. *AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası – 80 // Elmi əsərlər. – B.: MEA MEK. – 2004. – VI buraxılış. – 196 s.*
4. Hüseynova F. *AMEA MEK-da bibliografiya fəaliyyətinin təşəkkülü və inkişafı // Elmi əsərlər. – B.: MEA MEK, 2004. – VI buraxılış. – 196 s.*
5. Xələfov A.A. *Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi: Dərslik. I hissə. – Bakı, 2004. – 326 s.*
6. Xələfov A.A. *Heydər Əliyev və Azərbaycanada kitabxana işi. – Bakı: Azər nəşr, 2006. – 312 s.*
7. Xələfov A.A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik 3 hissədə. I və II hissə. – Bakı, 2001. – 398 s.*
8. Xələfov A., Kazımov R. *Azərbaycan elminin qızıl fondu (AMEA MEK-nın bu günü və sabahı) // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiyaşünaslıq. Elmi-nəzəri təcrübi jurnalı. – B.: BDU, 2002. – №2. – 120 s.*

9. İsmayilov X.İ. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000): Monoqrafiya.* – Bakı, 2000. – 440 s.

10. Kərimova Ş. *Sistemli kataloqdan istifadənin səmərəliliyinin öyrənilməsi// Elmi əsərlər.* – B.: MEA MEK. – 2004. III buraxılış. – 138 s.

11. *Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // “Azərbaycan” qəzeti, 1999, 14 mart.*

12. *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasının 1970-1980-ci illər hesabatları.*

3. PZAYEVA

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВЫХ СИСТЕМ
В ЦЕНТРАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ
НАН АЗЕРБАЙДЖАНА (1970-1980 г.г.)**

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются важнейшие аспекты развития Центральной Научной Библиотеки НАН Азербайджана в 70-80-х годах XX века.

В работе проанализирована состояниe информационно-поисковых систем и сделаны выводы по формированию документов информационной значимости книжных фондов от читательских потребностей, запросов, интересов, от профиля занимаемой специальности.

Z.RZAYEVA

**INFORMATION FORMING OF THE SYSTEMS OF SEARCH
IN THE SCIENTIFIC LIBRARY OF CENTRE
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF AZERBAIJAN**

SUMMARY

This article information have been devoted to forming of the systems of search in the scientific library of centre of the National Academy of Sciences of Azerbaijan.

Situation and development in 1970-1980 of the information systems of search have been analysed in this article in the Scientific Library of Centre of the National Academy of Sciences of Azerbaijan.